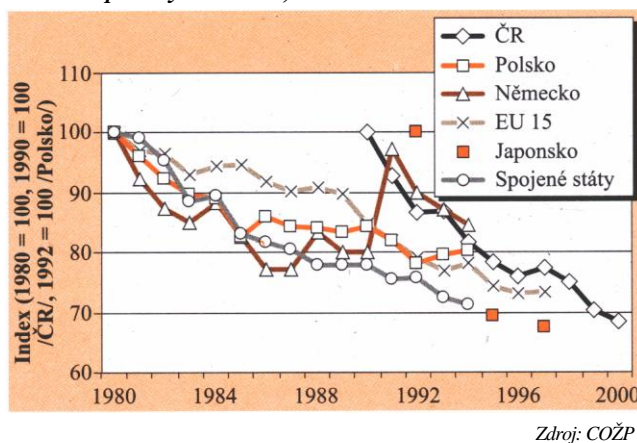

rozvoj, která publikovala významnou práci Změna směru⁸⁴. Průmysl se rozhodl vzít na sebe odpovědnost a aktivně se podílet na řešení problému udržitelného rozvoje. Velké, převážně nadnárodní korporace z celého světa ukázaly, že je možné uplatňovat principy udržitelného rozvoje v praxi. Pomocí tzv. principu ekoeffektivnosti je možné vyrábět z jednotkového množství materiálů a energie, které vstupují do ekonomické soustavy, více produktů a zajišťovat více služeb. Z globálního hlediska se však jedná o typickou vlašťovku, která jaro nedělá.

Graf 4.26
Intenzita spotřeby materiálů, mezinárodní srovnání

Indikátory materiálových toků

Materiálová náročnost české ekonomiky výrazně poklesla zejména na počátku devadesátých let (o 30–43 %), tento pokles byl způsoben především zvyšováním cen surovin a dalších materiálů v důsledku hospodářské transformace, k čemuž navíc přispělo zavádění již zmíněných moderních technologií méně náročných na materiálové vstupy. Mírně sestupný trend byl zaznamenán i mezi lety 1991 a 2000. Tyto trendy lze vyčíst z grafu 4.27, který současně ilustruje rozdvojení křivek materiálových toků a HDP.

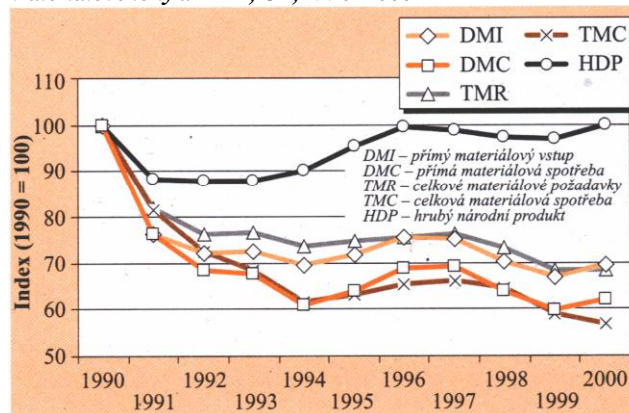
Více než 75 % přímých materiálových vstupů tvoří neobnovitelné přírodní zdroje a tento podíl zůstává od roku 1991 na více méně konstantní úrovni (graf 4.28). Podíl obnovitelných přírodních zdrojů byl velmi nízký: po celé sledované období méně než 9 %. Toto nepříznivé rozložení vyplývá z tradičního zaměření českého hospodářství na fosilní paliva (s jejich těžbou je spojena největší neuzitá těžba, která tvoří podstatnou část celkových materiálových požadavků) a využíváním neobnovitelných zdrojů ve stavebnictví.

Vyšší materiálové náročnosti než Česká republika dosahuje Rakousko i Německo, tyto rozdíly však nejsou příliš významné. Nižších hodnot přímého materiálového vstupu i celkových materiálových požadavků dosahuje Polsko, Japonsko a EU 15.

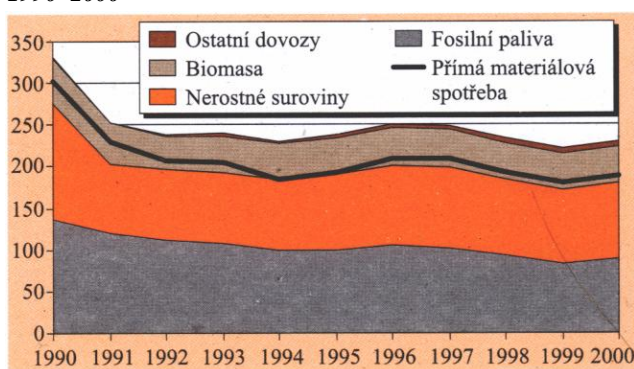
Materiálová náročnost České republiky vyjádřená jako přímý materiálový vstup na HDP však v absolutních hodnotách dosahovala v roce 1997 dvojnásobku materiálové náročnosti jedné z nejméně výkonných zemí Evropské unie – Řecka. V případě průměru EU se jedná o téměř pětinašobek.

V průběhu let 1990–2000 došlo k odpoutání křivek zátěže životního prostředí a ekonomického výkonu u všech indikátorů materiálových toků. (Jednalo se o relativní odpoutání⁸⁵ graf 4.27.)

Graf 4.27
Materiálové toky a HDP, ČR, 1990–2000

Graf 4.28
Přímý materiálový vstup a přímá materiálová, spotřeba, ČR, 1990–2000

⁸⁴ Schmidheiny, S. et. al. (1992): Changing Course: A Global Business Perspective on Development & the Environment, 400 str.

⁸⁵ Jde o tzv. odpoutání, jehož cílem je dosáhnout toho, aby zátěž životního prostředí vyjádřená prostřednictvím vybraného „environmentálního zla“ klesala a ekonomická výkonnost vyjádřená pomocí vybraného „ekonomického dobra“ stoupala. Environmentální zlo může být zachyceno např. pomocí indikátoru vyjadřujícího zátěž životního prostředí, ekonomické dobro nejčastěji vyjadřuje indikátor hrubý domácí produkt (HDP). Odpoutání křivek zátěže životního prostředí a ekonomického výkonu je relativní nebo absolutní. Při relativním odpoutání klesá vypouštěné znečištění na jednotku HDP (nebo spotřeba surovin, výkony dopravy atd.), v absolutních hodnotách však vypouštěné znečištění neustále roste. Při absolutním odpoutání dochází k růstu HDP a k absolutnímu poklesu vypouštěného znečištění. Cílem je dosáhnout absolutního odpoutání, protože celková zátěž životního prostředí závisí na absolutních hodnotách vypouštěného znečištění.

Některé pojmy spojené s udržitelným průmyslem

Ekoefektivita – Toto je klíčový koncept, jádro všech ostatních přístupů. Byl zaveden v roce 1992 Světovou podnikatelskou radou pro trvale udržitelný rozvoj a jeho podstatou je především snížení materiálové a energetické náročnosti produktů a služeb. Zahrnuje však i další prvky, jako je zabránění úniku toxických látek a zvýšenou trvanlivost a opravitelnost výrobků.

Ekoefektivní společnost – Společnost produkuje výrobky a poskytuje služby s větší užitočnou hodnotou – tj. s vyšší přidanou hodnotou –, zatímco při jejich výrobě je neustále snižována spotřeba přírodních zdrojů znečištění.

Ekoprůmysl a ekoslužby - Činnosti zaměřené na ochranu složek životního prostředí, především vzduchu a vody, na účinné využití přírodních zdrojů, recyklaci, likvidaci odpadů a další podobné aktivity. V České republice se v polovině 90. let do tohoto odvětví dalo zahrnout 1500 až 2200 ekonomických subjektů, podíl na hrubém domácím produktu byl asi 0,3 – 0,4 %.

Prevence znečištění - Ačkoliv je ekoprůmysl zaměřený převážně na čisticí technologie a hospodaření s odpady ve světovém měřítku odvětvím rostoucím rychleji, než by odpovídalo celkovému ekonomickému růstu, pozornost se podstatně více zaměřuje na preventivní opatření. Ta mají za cíl zabránit vzniku znečištění nebo jiné devastace spíše než se snažit vyčistit nebo jinak zlikvidovat znečištění již vzniklé. Prevence je základním konceptem, ze kterého vycházejí jednotlivé specifické přístupy.

Minimalizace odpadu – Každý odpad je vlastně zbytečně nevyužitá surovina. Navíc obtěžuje a znavuje se ho je čím dál nákladnější. Technologické postupy jsou navrhovány tak, aby pokud možno žádné odpady vůbec nevznikaly, což je nakonec i nejlevnější.

Recyklace a znovuvyužití – Vícenásobné využití různých médií a materiálů v rámci (často komplikovaných) technologických celků je jednou ze základních strategií minimalizace odpadů.

Strategie dvojího zisku – Prakticky všechna skutečně moderní a dobrá řešení přinášejí dvojí zisk: ekonomický prospěch a zároveň menší zátěž prostředí, než bylo obvyklé dříve. Může to ale fungovat jen za určitého celkově příznivého ekonomického klimatu. Pokud například je cena energie příliš nízká, nemůže se vyplatit investovat do energeticky méně náročných technologií, které mohou přinést zisk až po dlouhé době.

Čistší produkce – Podle UNEP, který navrhl tuto koncepci již v roce 1989, jde o integrovanou preventivní strategii, která se aplikuje na výrobní procesy, výroby i služby. Jejím cílem je zvýšení ekoefektivnosti a snížení rizik pro člověka a životní prostředí. Tato koncepce je dnes mezi průmyslovými podniky velmi populární.

Analýza životního cyklu výrobků – Každá účinná preventivní metoda musí zkoumat všechny souvislosti daného výrobku či služby, doslova „od kolébky ke hrobu“. Rada výrobců již vzala odpovědnost za všechny fáze svých výrobků od těžby a přepravy surovin, provozu po konečnou likvidaci výrobku.

Ekoprůmyslové zóny – Zatím existuje jen málo příkladů uplatnění této koncepce. Znamená budování celých technologických komplexů, různých kooperujících firem v jednom prostoru. Jednotlivé podniky se podílí na komplikovaných, vzájemně provázaných a do velké míry uzavřených látkových cyklech. V podobném industriálním prostoru se dá najít i místo pro plochy přírodní a mohou zde bydlet lidé. Takové zóny znamenají další obohacení koncepce ekoefektivnosti, protože znamenají účinnější využití prostoru a minimalizaci dopravy.

Průmyslová ekologie – Z jednotlivých dílčích přístupů se tato nová technická disciplína snaží vytvořit ucelený systém, podobný analogickému oboru biologickému. Začíná být velmi populární na vysokých školách technického směru.

Systém environmentálně orientovaného řízení. V současné době platí například normy řady ISO 14000, které specifikují požadavky v tomto směru.

Environmentální audit – Podobně jako při finančním auditu jde o systematické hodnocení všech vlivů daného podniku nebo technologie na složky životního prostředí.

Partnerství - Všechny uvedené koncepce předpokládají dobrovolné aktivity průmyslových podniků. Jejich základními rysy jsou průhlednost a úzká spolupráce s vládami na straně jedné a s veřejností na straně druhé.

Těžba nerostných surovin

Od roku 1990 těžba většiny nerostných surovin klesá. Nejvýznamněji ubyla těžba uranu, což souvisí se změnou poptávky a celkovou polistopadovou orientací českého průmyslu.

V těžbě nerudních a stavebních surovin patří k nejvýznamnějším trendům posledních let růst zájmu a těžby živcových surovin a bentonitů, stabilní výše těžby kaolinů a sklářských a slévárenských písků a razantní pokles těžby sádrovce, který souvisí s přebytkem tzv. energosádrovce na trhu grafy 4.29, 4.30, 4.31.

Uhlí

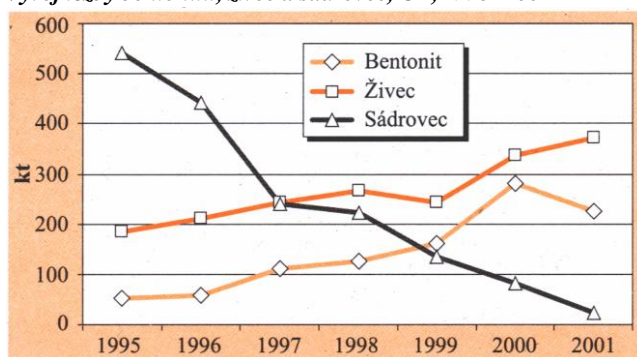
V minulém dvouletém období vzrostla těžba obou druhů uhlí (graf 4.32). (I když u černého uhlí to není z grafu příliš patrné, za což může změna metodiky evidence Ostravsko-karvinských dolů, které začaly zaznamenávat pouze čistou těžbu namísto dříve uváděné rubniny.)

Asi 94 % celkové těžby černého uhlí v ČR je dobýváno v ostravsko-karvinském revíru, kde životnost vytěžitelných zásob patrně nepřekročí hranici dvaceti let.

V kladensko-rakovnické pánvi je časová perspektiva těžby těž velmi omezená. Při současné úrovni těžby vystačí vy těžitelné zásoby v pánvi na 4 roky.

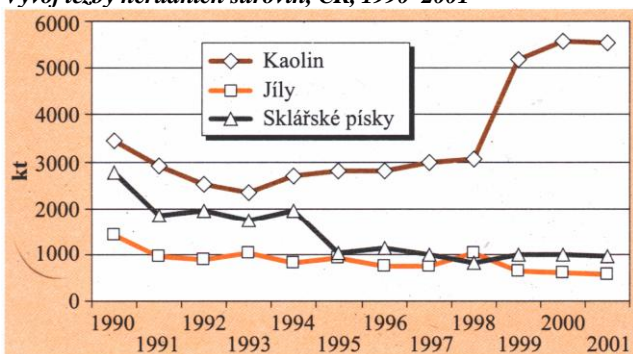
Převážná část hnědého uhlí (99 %) je nadále dobývána v Severočeské hnědouhelné pánvi a v Sokolovské pánvi, v povrchových dolech.

Graf 4.29
Vývoj těžby bentonitu, živce a sádrovce, ČR, 1995–2001

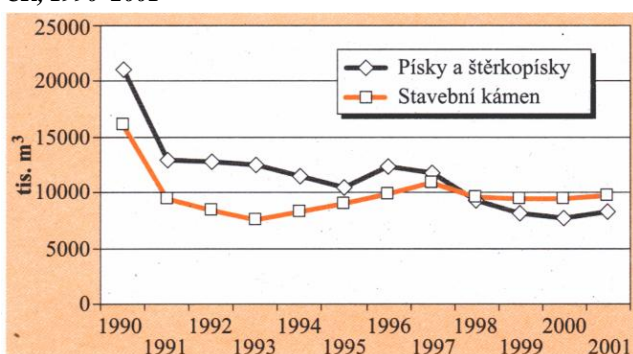
Zdroj: ČGS, Geofond

Graf 4.30
Vývoj těžby nerudných surovin, ČR, 1990–2001

Zdroj: ČGS, Geofond

Graf 4.31
Vývoj těžby stavebních materiálů na výhradních ložiscích, ČR, 1990–2001

Zdroj: ČGS, Geofond

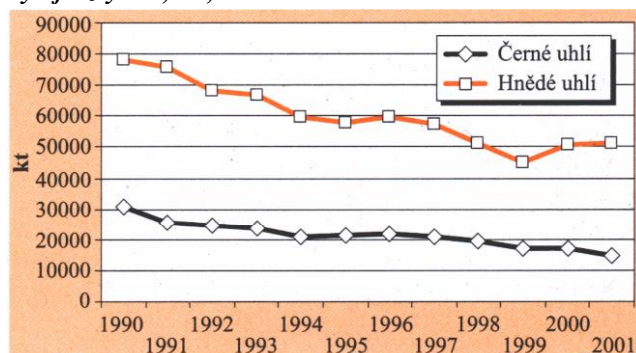
Vápence

Po výraznějším poklesu těžby vápenců počátkem 90. let dochází v druhé polovině tohoto desetiletí opět k mírnému nárůstu až do roku 2000. V roce 2001 klesla těžba vápenců zpět na hodnotu z roku 1995 (graf 4.33).

Ke klasickému využití suroviny se totiž nově připojuje i zpracovávání vápencových hmot pro odsířování

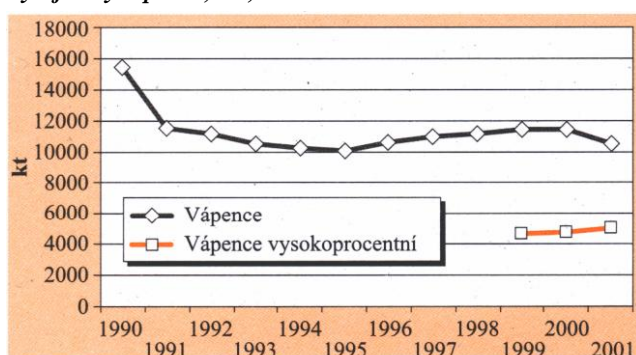
tepelných elektráren. Problematická je skutečnost, že největší zásoby vápenců se nacházejí v citlivých oblastech chráněných krajinných oblastí Českého a Moravského krasu, a jejich těžba má tak vážné dopady na přírodně cenné oblasti. Navíc se poslední dobou zvyšuje podíl těžby kvalitních vysokoprocentních vápenců.

Graf 4.32
Vývoj těžby uhlí, ČR, 1990–2001

Zdroj: ČGS, Geofond

Graf 4.33
Vývoj těžby vápenců, ČR, 1990–2001

Zdroj: ČGS, Geofond

V České republice probíhá těžba nerostných surovin stále v sedmácti chráněných krajinných oblastech, přičemž na našem území je jich celkem možné nalézt jen o něco málo více – 24 (před rokem 2000 probíhala těžba dokonce v 21 oblastech).

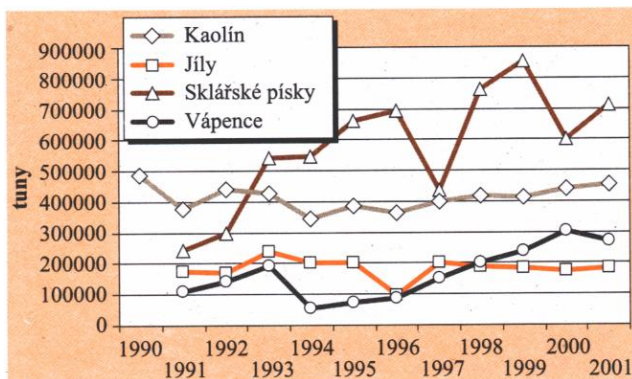
Alarmující je situace okolo pokračujícího využívání ložisek písků a šterkopísků na území CHKO Třeboňsko a Litovelské Pomoraví, kde těžba překračuje hranice únosnosti těchto území. Obdobný stav byl v roce 2001 také v Českém Středohoří a Blanském lese, kde se těží stavební kámen. Nadále sílí tlak na povolování nových otvírek ne výhradních⁸⁶ ložisek stavebních surovin (především šterků, písků a šterkopísků), které jsou ve vlastnictví majitelů pozemků. Tato snaha se koncentruje do oblastí dlouhodobě postižených těžbou, jako jsou šterkopískové akumulace v povodí řek Ohře, Labe a Moravy.

⁸⁶ Mezi ložiska výhradní patří ložiska vyhrazených nerostů, kterými jsou prakticky všechny nerosty kromě stavebního kamene, šterkopísků a cihlářských surovin, které patří mezi nevyhrazené nerosty. Výhradní ložiska jsou ve vlastnictví státu. Ostatní ložiska nevyhrazeného nerostu, tzv. nevýhradní ložiska kamene, šterkopísků a cihlářských surovin, jsou součástí pozemků.

V posledních letech došlo k nárůstu těžby kaolinu, což znamená snižování jeho zásob z 90. let zhruba na polovinu.

U některých surovin je také poměrně významný podíl vývozu: z celkové těžby živců a jílu vyvážíme přes jednu třetinu objemu a sklářských písků dokonce sedm desetin těženého množství (graf 4.34).

Graf 4.34
Vývoj nerostných surovin, ČR, 1990–2001

Podle konceptu tzv. slabé udržitelnosti by neobnovitelné přírodní zdroje měly být těženy pouze tak rychle, jak jsou nahrazovány zdroji obnovitelnými. To znamená, že nastane-li situace, že některý neobnovitelný zdroj lze plně nahradit zdrojem obnovitelným, můžeme ho zcela vytěžit a spotřebovat. Z přísnějšího pohledu tzv. „silné udržitelnosti“ by tomu tak být nemělo. Na základě současných malostí totiž nemůžeme vědět, zda v budoucnosti nebudeme využívat neobnovitelné zdroje takovým způsobem, že jejich nahrazení obnovitelnými zdroji nebude možné.

V dalších letech by tedy bylo žádoucí, aby nedocházelo ke snižování životnosti zásob neobnovitelných přírodních zdrojů. To znamená, že buď musí docházet ke snižování těžby, nebo ke zvyšování jejich bilančních zásob (například díky technologickému pokroku).

U všech materiálových toků je žádoucí udržet sestupný trend. V případě odpoutání je zřejmé, že vývoj materiálových toků má tendenci kopírovat vývoj HDP. Dochází-U po delší časové období k růstu HDP, začínají narůstat toky materiálů a naopak. Pouze v přechodných obdobích po změně trendu ve vývoji HDP je u indikátorů materiálových toků patrná jistá setrvačnost. Pokud se nepodaří tuto vzájemnou závislost zlomit, nemůže být po delší časové období dosaženo absolutního odpoutání. Za klíčové je v tomto směru považováno zavádění moderních technologií, které jsou méně náročné na vstupy surovin a energií.

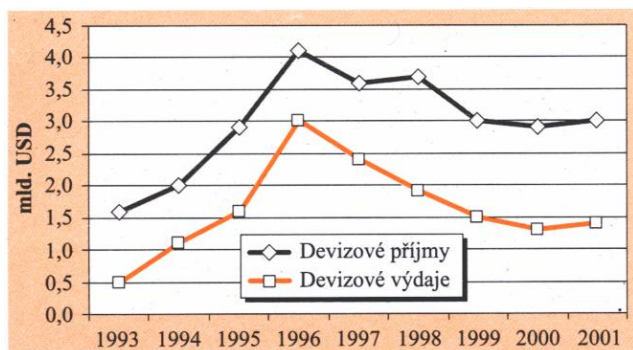
4.7 TURISTIKA A CESTOVNÍ RUCH

Cestovní ruch v České republice prodělal od roku 1990 bouřlivý vývoj a dodnes patří k nejdynamičtěji se rozvíjejícím odvětvím. Zejména zahraniční cestovní ruch tak představuje důležitý zdroj příjmů. V České republice přinesl cestovní ruch za rok 2001 do státního rozpočtu 3,1 mld. USD, a podílel se tak 5,5 % na tvorbě HDP. Příjmy z cestovního ruchu na počátku devadesátých let strmě rostly až do roku 1996, kdy dosáhly svého vrcholu. Od té doby stagnovaly a klesaly až do roku 2000. V poslední fázi se však pokles zpomaloval a v roce 2001 bylo zaznamenáno opět mírné zvýšení. Ovšem v roce 2002 se vlivem povodní objem návštěvníků zmenšil. Snižující vliv má také nepříznivá ekonomická situace v sousedním Německu.

Trendy příjmů, ale také výdajů cestovního ruchu, které prodělal ve sledovaném období podobný vývoj, ukazuje graf 4.35. Cestovní ruch a turistika se ovšem kromě kladů, jakými jsou příjmy, také výrazně podílí na poškozování životního prostředí. K tomu dochází nejčastěji přímo v místě pobytu, mezi nepříznivé jevy však patří také skutečnost, že za rekreací mnohdy cestujeme na velké vzdálenosti a vybíráme si k tomu pohodlné a rychlé, avšak ne příliš environmentálně šetrné způsoby dopravy, které s sebou nesou znečišťování ovzduší a vod. Zátěž prostředí cestovním ruchem začíná již vlastně u tištění papírových propagačních letáků a publikací a pokračuje zmíněnou dopravou, která potřebuje infrastrukturu, takže se zastavují nová území, a cestovní ruch tak má podíl i na fragmentaci krajiny, turistická zařízení zabírají půdu apod. Působí však i další škody porušením cenných přírodních oblastí, například budováním různých náročných zařízení v ekologicky zranitelných místech. Další škody vznikají přímo v místech působení turistů přímým poškozováním přírody při vykonávání různých aktivit, dosti častým jevem je eroze půdy, poškození vegetace, živočišstva. Rekreace a turistika mohou mít teoreticky na přírodní prostředí také pozitivní vliv, protože kvalitní životní prostředí představuje pro turisty lákadlo a provozovatelé rekreačních areálů by proto měli mít zájem na jeho ochraně.

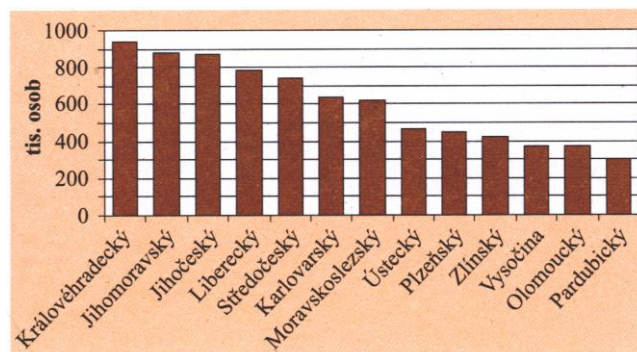
Graf 4.35
Devizové příjmy a výdaje z cestovního ruchu, ČR, 1993–2001

Zdroj: ČSÚ

Že si turisté nejčastěji vybírají oblasti bohaté na přírodu a kulturní památky, je jasně vidět v grafu 4.36. Nejvíce lidí navštívilo v roce 2001 Královéhradecký kraj, na jehož území leží Krkonoše, dále Jihomoravský a Jihočeský kraj, typické pro vyvážené soužití lidské kultury a přírody. V České republice jsou také vhodné podmínky pro rozvoj ekologicky šetrné turistiky (ekoturistiky)⁸⁷ či agroturistiky⁸⁸, jejichž potenciál dosud nebyl výrazněji využit.

Graf 4.36
Přijezdy hostů do ubytovacích zařízení podle krajů, ČR, 2001

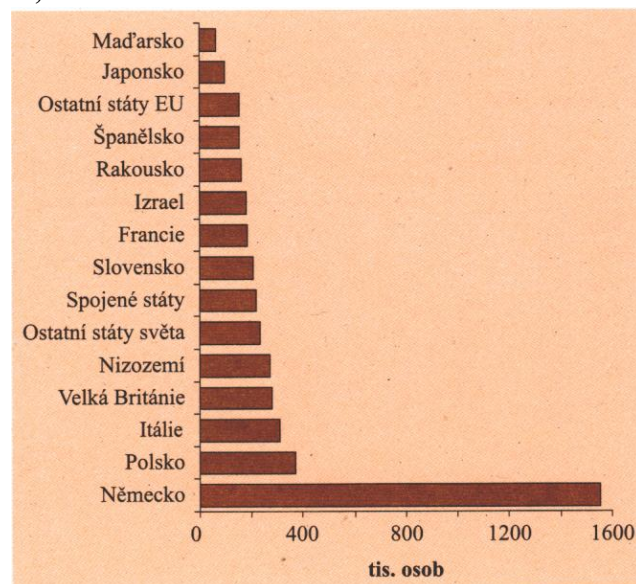

Pozn.: V grafu není uvedena Praha kvůli vysoké hodnotě, která dosahuje téměř 3 mil. návštěvníků, což je více než třikrát tolik než v druhém nejnavštěvovanějším Královéhradeckém kraji.
Zdroj: ČSÚ

Počty příjezdů zahraničních návštěvníků se v období 1992–2001 příliš neměnily Česká republika tak zůstává poměrně žádanou turistickou destinací. Nejvíce návštěvníků k nám tradičně přijíždí z Německa, s odstupem následuje Polsko, Itálie, Velká Británie a Nizozemsko (graf 4.37). Z hlediska mezinárodního srovnání k nám přijíždí méně návštěvníků a máme menší příjmy v přepočtu na osobu, než je průměr EU. Jsme na tom ale lépe než kandidátské země Polsko, Slovensko a Maďarsko (graf 4.38).

Turistika a cestovní ruch se v současné době neobvykle rychle rozvíjí v celosvětovém měřítku. Pro turisty znamená cestování významné obohacení jejich života, a proto mnoho lidí věnuje hodně svého volného času i peněz na tento účel. Rozvoj turistiky a cestovního ruchu můžeme vidět jako výsledek růstu kupní síly spotřebitelů v moderní době a také jako důsledek snižování cen a zvyšování efektivity v dopravě a službách v turistickém odvětví. Mezinárodní turistika v Evropě narostla co do počtu přijíždějících turistů o 60 % mezi polovinou 80. a 90. let. EEA do roku 2010 očekává nárůst o dalších 50 % v EU a dokonce 60 % v přidružených zemích. Do budoucna je tedy rozhodně třeba počítat s tím, že turistika se bude i u nás dále rozvíjet. Správnou cestou je sladit turistiku s ochranou životního prostředí, cenných přírodních území a biologické rozmanitosti prostřednictvím rozumné regulace a zejména ekonomických nástrojů. Moderní způsoby ekoturistiky, při kterých se turisté zároveň zaměřují na ochranu přírody, jsou toho důkazem. Ovšem základním předpokladem pro úspěch takového úsilí je vzdělávání, výchova a uvědomění jak turistů, tak jejich hostitelů.

Graf 4.37
Zahraníční hosté v ubytovacích zařízeních cestovního ruchu, ČR, 2001

Zdroj: ČSÚ

Trvale udržitelný turismus

V současnosti stojí udržitelný turismus na vratkých pilířích, jako je národní politika vlády orientovaná na zvyšování devizových příjmů z turismu, rozdělování těchto příjmů mezi regiony, podnikatelské záměry samotných poskytovatelů služeb. Chybí koncepční řízení chráněných

⁸⁷ Ekoturistika či ekoturismus je často užívaný pojem, přičemž není vždy jasný jeho obsah. V poslední době se prosadila celosvětově používaná definice ekoturismu jako turismu souvisejícího s chráněnými územími. Pro podmínky ČR je spíše vhodná definice ekoturismu jako formy zodpovědného cestování do přírodních oblastí, která si klade za cíl minimalizaci negativních vlivů cestovního ruchu na životní prostředí a společnosti, která dále přispívá k financování chráněných oblastí a která slouží jako zdroj příjmů pro místní obyvatelstvo.

⁸⁸ Agroturistika je specifický produkt venkovské turistiky, který představuje cestovní ruch vázaný na zemědělskou farmu. Umožňuje poskytnout pobyt a stravu na venkovských statcích, farmách či usedlostech a zúčastnit se prací souvisejících se zemědělskou výrobou či chovem zvířat.

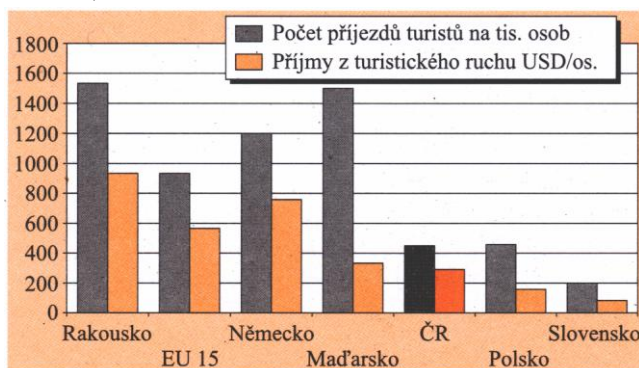
území a především šetrný přístup samotných turistů a poskytovatelů služeb k životnímu prostředí.⁸⁹

Charakteristika trvale udržitelného turismu

- Turismus, který se zaměřuje na kvalitu zážitku.
- Zohledňuje sociální rovnost a zapojení komunity a respektuje potřeby místní komunity.
- Zaměstnává místní obyvatele a zapojuje je do plánovacího a rozhodovacího procesu.
- Turismus, který se pohybuje pouze v mezích možností využití místních zdrojů (minimalizace vlivu, spotřeby energie, použití efektivního řízení odpadového hospodaření a recyklačních technologií).
- Zachovává celou šířku rekreačních, vzdělávacích a kulturních možností v rámci a napříč generacemi.
- Je založen na aktivitách, které reflektují a respektují charakter regionu.
- Umožňuje turistovi seznámit se s navštíveným regionem a podporuje turistův zájem o komunitu a životní prostředí.
- Nelimituje ostatní odvětví při uplatňování principů udržitelnosti.
- Je integrovaný do místního, regionálního či národního rozvojového plánu.

Graf 4.38

Přijezdy turistů a příjmy z turistického ruchu, mezinárodní srovnání, 2000

Zdroj: ČSÚ

4.8 ZAHRANIČNÍ OBCHOD

Kromě roku 1994 převyšovaly v průběhu 90. let fyzické dovozy nad vývozy (graf 4.39). V letech 1997 až

2000 dovozy převyšovaly vývozy v průměru o 9 Mt. Na kladné celkové fyzické bilanci zahraničního obchodu se podílel zejména dovoz fosilních paliv.

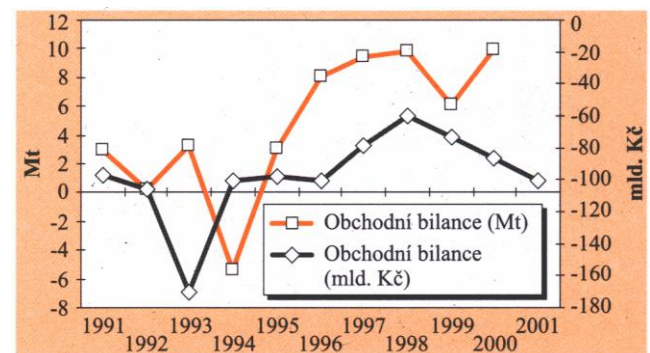
Deficit obchodní bilance⁹⁰ činil kolem 120 mld. Kč v roce 2000–2001 (5,4–6,1 % HDP). Výraznou měrou se na něm podílí deficit obchodní bilance minerálních paliv, který dosahoval 30–40 mld. Kč (1995–1999), 87 mld. Kč v 2000–2001. Bez minerálních paliv by deficit obchodní bilance dosahoval pouhých 1,4–1,7 % HDP v období 1999–2001. Značným rizikem pro obchodní bilanci, a tím i pro další růst ekonomiky, je zhodnocování nominálního směnného kurzu vůči euru v souvislosti s masivním přílivem přímých zahraničních investic. Negativní vliv na další vývoj obchodní bilance bude mít silný kurz české koruny, který snižuje zisky vývozců a vede k nižší investiční aktivitě.

Dalším rizikem, byť podstatně menšího rozsahu, je problém nedostatečného ekonomického oživení v EU a zejména v Německu.

Výrazný deficit obchodní bilance dorovnává v běžném účtu relativně stabilní přebytek bilance služeb (kolem 50 mld. Kč ročně).

Graf 4.39

Obchodní bilance v peněžních a fyzických jednotkách, ČR, 1991–2001

Zdroj: Ministerstvo financí, Centrum pro otázky životního prostředí UK

Deficit běžného účtu je vylepšován výrazným přebytkem finančního účtu (150–160 mld. Kč v 2000–2001). Zejména díky přílivu přímých zahraničních investic v letech 1999–2001 (180–215 mld. Kč ročně). Podíl deficitu běžného účtu na HDP se od poloviny roku 2001 snižuje. V 1. čtvrtletí 2002 dosáhl 4,2 % především vlivem meziročního zlepšení salda obchodní bilance při celkovém poklesu obrátu zahraničního obchodu.

⁸⁹ Mourek, D., (2000): Cestovní ruch a životní prostředí. Česká centrála cestovního ruchu. In: K udržitelnému rozvoji České republiky: vytváření podmínek, Hospodářské sektory a environmentální integrace. Centrum pro otázky životního prostředí Univerzity Karlovy, Praha, s. 255–284.

⁹⁰ **Obchodní bilance v peněžních jednotkách** vyjadřuje rozdíl vývozu a dovozu zboží. Přebytek vývozu nad dovozy přispívá k růstu HDP. Naopak **obchodní bilance ve fyzických jednotkách** je definována jako rozdíl fyzických dovozů nad vývozy (každý peněžní tok spojený s vývozy, který teče do české ekonomiky, je doprovázen opačným fyzickým tokem zboží, z české ekonomiky do ekonomiky zbytku světa). Kladná hodnota fyzické obchodní bilance představuje větší materiálovou náročnost české ekonomiky na ekonomikách zbytku světa.

Souhrnná platební bilance je číselná soustava porovnávající příjmy daného státu ze zahraničí a výdaje tohoto státu do zahraničí za dané období, zpravidla za rok; převažuje-li příjmová strana, je platební bilance aktivní, v opačném případě je pasivní. Skládá se z běžného účtu, finančního účtu a změny devizových rezerv.

Běžný účet sestává z obchodní bilance zboží, bilance služeb a kapitálového účtu, který tvoří bilance výnosů a převodů.

Finanční účet tvoří přímé zahraniční investice, portfoliové investice a ostatní investice (od roku 2000 vykazovány včetně derivátů).

Platební bilance zahraničního obchodu dosahuje od roku 1994 – s výjimkou let 1996 a 1997 – pozitivního salda. Deficit běžného účtu (způsobený především deficitem obchodní bilance) je vyrovnáván přebytkem kapitálového účtu (dosaženým především přílivem přímého zahraničního kapitálu). Stejný trend – mírný deficit běžného účtu – se předpokládá i v dalších letech.

Oproti období 1993–1997 došlo ke snížení portfoliových spekulativních investic. Pozitivní saldo finančního účtu je důsledkem výrazného přílivu přímých zahraničních investic. Vliv nových investic podpořených investičními pobídkami však může mít negativní efekt na životní prostředí (v případě ekologicky nešetrných technologií a procesů). Systém investičních pobídek bude přitom vést k problému stability veřejných rozpočtů a nižší reaktivitě daní (výnosů) k HDP.

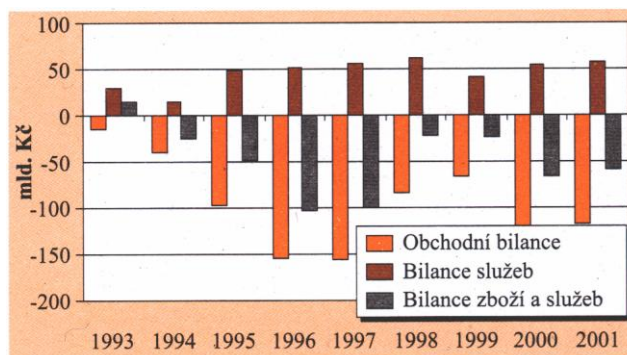
Bilance zboží a služeb je pro Českou republiku obdobně záporná jako pro ostatní země Visegrádské čtyřky. Některé členské země EU (Německo) však mají bilanci zboží a služeb⁹¹ kladnou, jejich vývozy tedy převyšují dovozy. Vývoj bilance zboží a služeb v České republice od roku 1993 do roku 2001 ilustruje graf 4.40.

Pro většinu druhů produktů je fyzická bilance zahraničního obchodu záporná (vývozy v tunách převyšují dovozy). Výrazné kladné saldo je u fosilních paliv. Dovozy vyjádřené v tunách převyšují vývozy tohoto druhu zboží o téměř 8 Mt ročně.

Liberalizace obchodu může mít na udržitelný rozvoj obecně pozitivní vliv – stimuluje ekonomickou diverzifikaci, zlepšuje efektivitu využívání zdrojů a jejich rozmístění a působí kladně na zavádění nových ekologicky šetrných technologií. Na druhou stranu může efektivitu využívání zdrojů také snižovat – to tehdy, nejsou-li do cen výrobků a služeb dostatečně započítány environmentální náklady na jejich produkci.

Pomocí zahraničního obchodu a technologií člověk zdánlivě zvyšuje nosnou kapacitu části území, kde žije. Co nemá k dispozici, jednoduše doveze; mezinárodní obchod tak má velký vliv na způsoby a množství spotřeby. Toto zdánlivé zvyšování na lokální úrovni však na globální úrovni neplatí. Řada vyspělých států světa žije nad hranici své lokální ekologické kapacity a svůj přírodní deficit doplňuje dovozem přírodních statků z jiných míst světa. Tyto země tak žijí na úkor chudších států světa, které ve snaze uživit se vyvážejí lacino své zdroje. Světový trh vede ke zvyšování globálních toků zdrojů, které stimulují celkovou ekonomickou produkci a urychlují vyčerpávání přírodních prostředků planety. Lidé žijící na místech dovážejících ekologické statky odjinud (ale zároveň obývajících společný životní prostor zajišťovaný týmiž ekologickými funkcemi, o které se dělí každý) jsou prostorově a psychologicky odděleni od zdrojů, které využívají. Ztratili motivaci k tomu, aby chránili své lokální zdroje, a nemají nejmenší zájem na managementu vzdálených zdrojů, které využívají. Tak si neuvědomují důsledky, které přinášejí obecné podmínky trhu a spotřeby.

Graf 4.40
Bilance zahraničního obchodu se zbožím a službami, ČR, 1993–2001

Zdroj: MF

⁹¹ Udáváno v peněžních jednotkách.

V. ZKRATKY

AOPK ČR	Agentura ochrany přírody a krajiny ČR
AOX	adsorbovatelné halogenované organické sloučeniny
AV ČR	Akademie věd ČR
BSK5	biochemická spotřeba kyslíku (pětidenní)
CDV	Centrum dopravního výzkumu
CEPI	Confederation of European Paper Industries (Konfederace evropského papírenského průmyslu)
CEPR	Centrum pro výzkum hospodářské politiky
CERGE	Center for Economic Research and Graduate Education of Charles University
CFC	chlorofluorocarbons (tzv. tvrdé freony)
CITES	Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora (Úmluva o mezinárodním obchodu ohroženými druhy volně žijících živočichů a rostlin)
CLRTAP	Convention on Long - Range Transboundary Air Pollution (Úmluva o dálkovém znečišťování ovzduší přecházejícím hranice států)
COŽP	Centrum pro otázky životního prostředí Univerzity Karlovy
ČGS .	Česká geologická služba
ČGS–Geofond	Česká geologická služba – Geofond
ČHMÚ	Český hydrometeorologický ústav
ČOV	Čistírna odpadních vod
ČR	Česká republika
ČSN	Česká státní norma
ČSÚ	Český statistický úřad
ČÚZK	Český úřad zeměměřický a katastrální
DDT	dichlordifenyltrichloretan
95% kvantil	hodnota, pod kterou leží nebo je jí nejvýše rovno 95 % hodnot z příslušného datového souboru (zejména např. z ročního souboru denních hodnot)
EEA	European Environmental Agency (Evropská agentura pro životní prostředí)
EHK	Evropská hospodářská komise
EMAS	Eco-management and Audit Scheme (Systém řízení podniků a auditu z hlediska životního prostředí)
EMEP	Program spolupráce při Monitorování a vyhodnocování dálkového přenosu látek znečišťujících ovzduší v Evropě

EMS	Environmental Management System (environmentálně orientované řízení)
EU	Evropská unie
EUROSTAT	Statistical Office of the EC (Statistický úřad EK)
F-plyn	skleníkové plyny obsahující fluor
GMO	geneticky modifikovaný organismus
Ha	hektar
HDP	hrubý domácí produkt
CHKO	chráněná krajinná oblast
CHSKCr	chemická spotřeba kyslíku při stanovení dichromanem
CHSKMn	chemická spotřeba kyslíku při stanovení manganistanem
IEA	International Energy Agency; Mezinárodní energetická agentura
IHd	průměrná denní koncentrace znečišťující látky v ovzduší
IHr	průměrná roční koncentrace znečišťující látky v ovzduší
IKOr	Index kvality ovzduší
ISSP	International Social Survey Programme (mezinárodní výzkumný sociologický program)
IPCC	Intergovernmental Panel on Climate Change (Mezivládní panel o změně klimatu)
ISO	International Standards Organization (Mezinárodní organizace pro normalizaci)
IUCN	The World Conservation Union, dříve International Union for Conservation of Nature (Světový svaz ochrany přírody)
LCA	Life Cycle Assessment (hodnocení životního cyklu)
MF	Ministerstvo financí
MPO	Ministerstvo průmyslu a obchodu .
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MV	Ministerstvo vnitra
MZV	Ministerstvo zahraničních věcí
MŽP	Ministerstvo životního prostředí
NATURA 2000	Evropská ekologická síť chráněných území
NL	nerozpuštěné látky
NPK	kombinované hnojivo obsahující dusík, fosfor a draslík
OECD	Organisation for Economic Cooperation and Development (Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj)
oskm	osobokilometr
OSN	Organizace spojených národů
PAU	póly aromatické uhlovodíky
PCB	polychlorované bifenoly
PM10	prašné částice o průměru menším než 10 mikronů
ppm	jedna milióntina; 10 ⁶

V. ZKRATKY

REZZO	<i>Registr emisí a zdrojů znečišťování ovzduší</i>
SIALS	<i>(Second International Adult Literacy Survey, Druhý mezinárodní výzkum funkční gramotnosti dospělých)</i>
SOU AV ČR	<i>Sociologický ústav Akademie věd ČR</i>
SZÚ	<i>Státní zdravotní ústav</i>
tkm	<i>tunokilometr</i>
toe	<i>zkratka pro tonne of oil equivalent, jednotku energie používanou v mezinárodním energetickém průmyslu, 1 toe představuje energii uvolněnou při hoření jedné tuny oleje.</i>
TSPEZ	<i>tuzemská spotřeba primárních energetických zdrojů</i>
UHUL	<i>Ustav pro hospodářskou úpravu lesů</i>
UIV	<i>Ustav pro informace ve vzdělávání</i>
ÚKZÚZ	<i>Ústřední kontrolní a zkušební ústav zemědělský</i>

UN CSD	<i>United Nations Commission for Sustainable Development (Komise OSN pro udržitelný rozvoj)</i>
UNCED	<i>United Nations Conference on Environment and Development (Konference OSN o životním prostředí a rozvoji)</i>
UNDP	<i>United Nations Development Programme (Program OSN pro rozvoj)</i>
UNEP	<i>United Nations Environment Programme (Program OSN pro životní prostředí)</i>
USES	<i>Územní systém ekologické stability</i>
VaV	<i>Výzkum a vývoj</i>
VÚV T.G.M.	<i>Výzkumný ústav vodohospodářský T. G. Masaryka</i>
WSSD	<i>World Summit on Sustainable Development (Světový summit o udržitelném rozvoji)</i>

VI. POUŽITÁ LITERATURA

- Centrum dopravního výzkumu (2002):
Studie o vývoji dopravy z hlediska životního prostředí v České republice za rok 2001, Brno.
- Cílek, V., (2003):
Chytrá společnost aneb Znalosti jako základní zdroj. Vesmír 4/2003, Praha.
- Commission of the European Communities (2002):
The Lisbon Strategy – making changes happen. ANNEX 2 to the Commission Staff Working Paper in support of the Report from the Commission to the Spring European Council in Barcelona (COM (2002) 14 finál)
- Confederation of European Paper Industries (2002):
Big jump in 2001 recycling rate. Special Recycling 2001 Statistic. CEPI
- Costanza, R. (ed.), (1991):
Ecological Economics: The Science and Management of Sustainability. Columbia University Press, New York, 525 s.
- Český statistický úřad (1994–2002):
Statistická ročenka České republiky 1994–2002, ČSÚ, Praha.
- Český statistický úřad (2002):
Produkce, úprava, využití a zneškodňování odpadů v roce 2001.
- Životní prostředí, zemědělství, Kód: 2001–02, ČSÚ, Praha.
- Daly, H. and Cobb, H.E. and Cobb, J.B., (1989):
For the common good. Beacon Press, Boston.
- Drucker, P., (2001):
The next society, Economist 3. 11. 2001, s. 3–19.
- Duffková, J., (2000):
Současná struktura mimopracovního času a její změny za posledních deset let. Data&Fakta.
<http://datafakta.soc.cas.cz>
- EEA (1999):
Environment in the European Union at the turn of the century. EEA, Copenhagen, 446 s.
- EEA (2003):
Europe's environment: the third assessment. Copenhagen. 342 s.
- Eurostat:
<http://europa.eu.int/comm/eurostat/Public/datashop/print-catalogue/EN?catalogue=Eurostat>
- Halaxa, P., (2000):
Evropská Unie: Udržitelný rozvoj a rozvojová pomoc. In: Teoretická východiska, souvislosti, instituce. K udržitelnému rozvoji České republiky: vytváření podmínek. Univerzita Karlova v Praze, Centrum pro otázky životního prostředí, 2002, str. 219–234.
- HAMPL, M. a kol., (2001):
Regionální vývoj: Specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje. Praha, 328 str.
- Hamplová, D., (2000):
Náboženství a nadpřirozeno ve společnosti, Mezinárodní srovnání na základě empirického výzkumu ISSP (International Social Survey Programme), SP 00:3, Sociologický ústav AV ČR, Praha, 62 s.
- J. Houghton:
Globální oteplování; Praha, Academia 1998.
- Jurajda, Š., (2000):
Platové rozdíly a segregace mužů a žen v ČR, CERGE-NHÚ, CEPR, Industrial Relations Section, Princeton University William Davidson Institute, University of Michigan.
- Klinec, L., (2000):
Alternativně ekonomické teorie podporující směřování k trvalo udržitelnému rozvoji. In: Teoretická východiska, souvislosti, instituce. K udržitelnému rozvoji České republiky: vytváření podmínek. Univerzita Karlova v Praze, Centrum pro otázky životního prostředí, 2002, str. 52–119.
- Kolektiv autorů (2001):
Vize rozvoje české republiky do roku 2015, Centrum pro sociální a ekonomické strategie, Univerzita Karlova v Praze, Fakulta Sociálních věd, Praha, str. 103.
- Koneko marketing, spol. s r. o. (2000):
Energetické hospodářství České republiky 1995–1999 v číslech. Koneko marketing, spol. s r. o. Praha, 97 str.
- Kontext, časopis pro vědu a gender (2002): s. 11.
<http://kontext.zenyaveda.cz/>
- Kostecký, P., (1995):
Rozdíly v chování regionálních populací a jejich příčiny, WP 95:5, Sociologický ústav AV ČR, Praha, 107 s.
- Kroupa, A., Mácha, M. eds., (1999):
Zpráva o lidském rozvoji, Česká republika 1999. Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, Praha, 238 str.

- Kušková, P., (2001):
Ekologická stopa České republiky. Diplomová práce.
Ústav pro životní prostředí,
Univerzita Karlova v Praze, Praha, 60 s.
- Ledvinka, J., Rupeš, V., (2001):
DDT a současnost. Zprávy ČEM (SZÚ, Praha) 2001;
10(11):442-444.
- Linková, M., (2002):
Děravé potrubí: genderové zatížení v vědecké profesi,
Gender on-line, 4/2002.
- Lux, M., (2000):
Změny ve spotřebních vzorcích českých domácností
1990-1999. Sociologický ústav AV ČR Praha.
In: K udržitelnému rozvoji České republiky: vytváření
podmínek, Svazek 4, Vzdělávání, informace, indikátory,
Centrum pro otázky životního prostředí Univerzity
Karlovy, Praha 2002.
- Matějů, P., (2000):
Lidské zdroje, lidský kapitál a funkční gramotnost,
Sborník analytických studií pro Strategický program
sociálního a ekonomického rozvoje České republiky,
s. 161–186.
- Mikolášek, J., (2002):
Cena ženy aneb jak zvýšit HDP. www.penize.cz.
- Ministerstvo financí (2003):
Makroekonomická predikce České republiky.
Ministerstvo financí ČR, Praha, 50 str.
- Ministerstvo hospodářství ČR,
Geofond (1995, 2000, 2001):
Surovinové zdroje České republiky (Stav 1994,
1999, 2000). MŽP, Geofond ČR. Praha
- Ministerstvo zahraničních věcí (2002):
Czech Aid. Zpráva o zahraniční rozvojové spolupráci
České republiky. Odpověď na globální výzvy nového
tisíciletí. Ministerstvo zahraničních věcí ČR.
Praha, 23 str.
- Ministerstvo zemědělství (2002):
Zpráva o stavu lesa a lesního hospodářství České
republiky, stav k 31. 12. 2001 MŽe, Praha, 104 str.
- Ministerstvo životního prostředí (2002):
Zpráva o životním prostředí České republiky v roce 2001.
MŽP, Praha, 180 str.
- Ministerstvo životního prostředí,
Český statistický ústav (1997–2002):
Statistická ročenka životního prostředí České republiky
1996–2001. MŽP, Praha.
- Ministerstvo životního prostředí,
Česká geologická služba – Geofond (2002):
Surovinové zdroje České republiky (Stav 2001).
MŽP, ČGS. Praha.
- Moldan, B., (2001):
Ekologická dimenze udržitelného rozvoje.
Univerzita Karlova v Praze.
Nakladatelství Karolinum, 102 str.
- Mourek, D., (2000):
Cestovní ruch a životní prostředí. Česká centrála
cestovního ruchu.
In: K udržitelnému rozvoji České republiky: vytváření
podmínek, Hospodářské sektory a environmentální
integrace. Centrum pro otázky životního prostředí
Univerzity Karlovy. Praha, s. 255–284.
- OECD (2002):
Oecd in Figures Statistics on the Member Countries.
www.oecd.org
- OSI (2002):
Monitoring procesu vstupu do EU:
Korupce a protikorupční politika v České republice. Open
society institute, Monitorovací program open society
institute v rámci přípravy vstupu do EU, Budapešť
- Pearce, D.W., Turner, R.K., (1990):
Economics of Natural Resources and the Environment.
The Hopkins University Press, Baltimore, 378 s.
- Pokorný, J., (1998):
Povodně a sucha – následek lidské činnosti. Krajina
a povodeň, zvláštní číslo časopisu Veronica.
www.veronica.cz.
- Ritschelová, I. et al. (2000):
Environmentální a ekonomické účetnictví. Teoreticko-
metodologická východiska a aplikace vybraných modulů
v České republice. Ekonomické nástroje pro TUR,
sv. č. 24. Centrum pro otázky životního prostředí
UK v Praze.
- Rynda, L., (2000):
Trvale udržitelný rozvoj a vzdělávání.
In: Sborník z konference „Hledání odpovědí na výzvy
současného světa“ (se zvláštním zřetelem na otázky
životního prostředí); Podtitul: Fórum vysokoškolských
učitelů. UK v Praze, Centrum pro otázky životního
prostředí, Společnost pro trvale udržitelný život, Česká
společnost pro životní prostředí, 01/69 ZO Českého svazu
ochránců přírody, s. 28–35.
- Soukup, P. (2002):
Ještě jednou k životnímu prostředí, Data & Fakta 2002,
Sociologický ústav AV ČR, <http://datafakta.soc.cas.cz>

VI. POUŽITÁ LITERATURA

Soukup, M. (2002):

Ekologická kriminalita v České republice, Policista 6/2002. Ministerstvo vnitra.

Spash, C.L. and Niemeyer, S. (2001):

Environmental Valuation, Public Deliberation and their Pragmatic Synthesis: A Critical Appraisal. *Environment and Planning C: Government & Policy* with Simon Niemeyer 19(4) : 567–585.

Státní zdravotní ústav (2002):

Systém monitorování zdravotního stavu obyvatelstva České republiky ve vztahu k životnímu prostředí. Souhrnná zpráva za rok 2001. SZÚ Praha.

Stojanov, R., Nováček, P., (2000):

Zahraniční rozvojová a humanitární pomoc České republiky 1995–2000.

In: Teoretická východiska, souvislosti, instituce. K udržitelnému rozvoji České republiky: vytváření podmínek.

Univerzita Karlova v Praze, Centrum pro otázky životního prostředí, 2002, str.312–331.

Transparency International:

<http://www.transparency.org/cpi/2001/cpi2001.html#cpi>

Tuček, M., (1995):

Paul R. Abramson a Ronald Inglehart: Value Change in Global Perspective (Změna hodnot v globální perspektivě). *University of Michigan Press*.

UNDP (2002):

Human Development Report 2002, Deepening Democracy in Fragmented World, United Nations Development Programme, Oxford University Press, New York, 277 str.

Výdaje veřejných rozpočtů České republiky, Světová banka 2001, Ekonom 15/2000